

Степанова Т.В.

доктор юридичних наук,
професор кафедри адміністративного
та господарського права
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

ТРАДИЦІЇ І НОВАЦІЇ У СУДОЧИНСТВІ ТА КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ

Конституція України закладає численні засади державних гарантій права особи на захист, зокрема у статтях 8 («звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується»), 42 («держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності»), 55 («права і свободи людини і громадянина захищаються судом», «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань») та ін.

При цьому останнім часом законодавець усе більше уваги приділяє питанням реформування судової системи і судочинства. Останні зміни у цьому напрямку мали вираз у викладенні в нових редакціях трьох процесуальних кодексів (Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України), а також низці суттєвих змін до багатьох інших законодавчих актів.

Критиків реформування судочинства умовно можна поділити на дві групи: (1) прихильників теорії традиції (традиційного підходу) до реформування, які відстоюють

доцільність збереження більшості правил здійснення судочинства, що сформувалися десятиліттями та навіть століттями, та (2) прихильників теорії новації (суцільного перероблення положень, що діяли в судочинстві дотепер).

Прихильники традиційного підходу відзначають, що судочинство як сфера публічного права не може так часто піддаватися реформуванню, тим паче що більшість положень, зокрема щодо процедур отримання доказів та їх видів, залучення до справи учасників процесу, можливості оскарження судових актів місцевого суду, сформувалася декілька століть тому і не зазнала за цей час значних змін.

Прихильники теорії новації зазначають, що лише докорінна зміна не тільки норм, а й світогляду зможе призвести до підвищення рівня довіри до судів, суддів та судочинства як провідників конституційної ідеї захисту прав фізичних та юридичних осіб у державі. Певним чином указана ідея базується на соціопсихологічному підході «підміни понять». Зокрема, вказана ідея знайшла своє зображення під час ліквідації міліції з одночасним створенням поліції, реалізації процедури обрання за конкурсом суддів нового Верховного Суду з одночасною ліквідацією Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів. Нова структура у такому разі зазвичай ставиться у противагу попередній, виявляються нові позитивні ознаки, якими не володіла попередня структура, а усунення корупційного складника створює певну позитивну хвилю реакції з боку населення. Тому не можна цілком відкидати з важелів значення такого підходу в ході реформування.

Проте щодо реформи судочинства вважаємо, що не слід занадто захоплюватися повним переписуванням норм, які не в змозі сутнісно переробити процедуру розгляду спору. Доречно погодитися з дослідниками, які вважають, що «правова традиція становить зв'язок часів, соціальне (пра-

вове) спадкування» [1, с. 61], «виражає не минуле права, а його сьогодення, що розуміється в його зв'язках зі своїм минулим, із власною історією» [1, с. 12].

Суміжним із розглянутим є також питання доцільності уодноманітнення правових можливостей, що їх використовують різні види процесів. Зокрема, загальновідомо, що найбільш простою порівняно з іншими видами процесів до 15.12.2017 була процедура розгляду спорів у господарських судах. Водночас спрощення процедури виявляло певні прогалини, зокрема у господарських судах не можна було використовувати показання свідків як вид доказів.

У ході реформи ускладнилася й процедура розгляду справ і винесення (оформлення) судових актів, які повинні найповніше відображати всі дії суду в ході розгляду справи.

Поява даних положень у редакції Господарського процесуального кодексу України від 03.10.2017 визнається деякими дослідниками кроком назад у регулюванні даного виду процесу як найбільш оперативного проте з указаним не можна погодитися з таких підстав.

По-перше, норми процесуальних кодексів повинні надавати максимальний спектр можливостей учасникам процесу щодо захисту своїх прав у суді. Тому не слід плутати момент закріплення даної норми та значне збільшення випадків використання даної норми для зловживання процесуальними правами та затягування розгляду господарських справ, на що нарікають критики такого регулювання. Адже судова практика показує, що використання даного інституту є незначним та здійснюється лише у виняткових випадках, коли докази не можна отримати або непрямі докази не можна підтвердити іншим чином, аніж показаннями свідків. Слід зауважити, що раніше, до набрання чинності новою редакцією Господарського процесуального кодексу України, такої можливості не існувало

взагалі, що обмежувало права учасників господарського процесу порівняно з іншими видами процесів, що не можна підтримати.

По-друге, ускладнення процедури розгляду справи та структури судового акту є результатом значного ускладнення господарських правовідносин порівняно, зокрема, з «радянським» періодом, утворення законодавцем великої кількості суперечливих актів. І аналіз судової практики Верховного Суду останнім часом указує на збереження такої тенденції.

З урахуванням вищевказаного можна дійти висновку, що дослідження традиції та новації як методів законодавчої техніки потребує подальшого розроблення. З іншого боку, використання вказаних методів у певному співвідношенні під час реформування судочинства видається позитивною та доцільною практикою, що сприяє реалізації конституційних гарантій права на захист.

Список використаних джерел:

1. Оборотов Ю.М. Традиції і новації у правовому розвитку: монографія. Одеса, 2001. 160 с.
2. Вовк Д.О. Правова традиція: підходи до розуміння. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2012. Вип. 23. С. 3–16.